

Szarvat visel az a férj, kit felesége megcsal; *szarvat rak* a férje homlokára a hűtlen asszony és az is, a ki őt hűtlenségre bírja; röviden mondva *fölszarvazzák* őt (BARÓTI, Kisd. Szót. *szarv* czímszó alatt). A mi nyelvünkben ez a szólás új, csak a XVIII. század második fele óta ismeretes (ORCZY, KöltH. 156; AMADÉ LXVIII. éneke). SZIRMAY ANTAL ezt írja (Hung. in Par. 1807, 132): „Etsi centoculum custodem feceris Argum, si mala sit mulier, cornua certe geris. Vnde Hungari omnem vxoratum cornutum putant“. Idéz hozzá egy verset (a szerző neve nélkül), melyben a megcsalt férjet egy, két, három, négyszarvúnak mondja megcsalatasának foka szerint. Ez világosan mutatja, hogy az a poéta nem értette az idegen szólás lényegét; de hibáz SZIRMAY is, mikor a szólást általános magyarnak mondja, mert a népyelvben régebről nyoma sincs. Ez mindenestül nyugati jövevény s minden valószínűség szerint irodalmi úton, vagy a népnél magasabb társadalmi rétegek nyelvével került hozzánk. Szólásgyűjteményeink közül BALLAGI (1850) még nem említi; ERDÉLYI (1851) már fölveszi s magyarázatul Andronikus görög császárról mond egy adomát, mely szórul szóra KÖRTE német közmondásgyűjteményéből van fordítva (ez ERDÉLYI mintája volt); ez természetesen csak utólag ráalkalmazott adomás magyarázat, melynek az eredethez semmi köze. CZUCZOR-FOGARASI a hasonlatot „az ökör vagy juh butaságára és türelmére“ vonatkoztatja. Ez sem megfejtés. A nyugati nyelvek mind ismerik, több változatban is. Német: *einem Hörner aufsetzen, Hörner tragen*; hollandus: *zij zet hem hoornen op*; francia: *planter des cornes à quelqu'un, décorer le front; être encorné des deux bouts*; angol: *to bestrow a pair of horns on one's husband*. Valamennyinek irodalmában számtalan adat a régiségtől máig. Sőt már az ókorból is vannak adatok, például a Kr. u. II. században élt ARTEMIDOROS munkában (2. 11): *ζέρατα ποιεῖν τιμ*. Mellőzük a sokféle mesés és adomás értelmezést, minthogy igen természetes magyarázata van, melyet DUNGER (Germania, XXIX, 59) a gazdasági életben talált meg. Régebben szokás volt, helyenként ma is megvan, hogy a mikor fiatal kakasokat kappanoznak, sarkantyújukat levágják és megnyesett tarajukba teszik, ahol az belefő a sebhelybe. (Az Alföldön kis tollat ültetnek így a tarajba). Ezt viselik aztán ismertetőjelül. A németben *Hahnrey* kappant is, megcsalt férjet is jelent (franciául *cocu*). A képes beszéd, az átvitel igen természetes hasonlóságon alapszik (vö. WEYGAND, Wb. der d. Synonymen. II. 12.; WEYGAND, DWb.; KLUGE, Etym. Wb.; Erius stb.).

TOLNAI VILMOS.

NYELVTÖRTÉNETI ADATOK.

Pótlékok a Nyelvtörténeti Szótárhoz.

(A Nyelvelméltárból.)

Birtatik: Nem akarya hog férjfywtul birtaaffek (SándC. 14). — Belől byrtatik ördögtül lelkeebeen (SándC. 25). — Mynemó chafarfagall byrtatik ez wylagh (PeerC. 81). — Valamelyet ev magoknak apatta valaztauanak, kynek akaratyaual az egyeb frate-rek byrtatnanak (DomC. 29).

Csercselye: Fvélybevalo éékes čerčel'eyth (SzUdvC. 63). Vö. SI. NySz.-ban *csörcsény*.

Cserepeses: Labay vaffafok: es czerepefefek (EhrC. 126). Vö. az -s képző kettőzéséről (Nyr. XVII, 357).

Dicsősül: Moltan dičovólt embernek fia: es iften dičovólt h benne (DöbrC. 426). Latinban: „clarificatus est“.

Megelégedtetik: Meg: elegettetnek mezónek fay es libanufnak cedrofi (AporC. 67). Latinul: saturabuntur.

Épültetik: Ierufalem ky epwltetyk mykeppen waras (KeszthC. 356). Meg epwltethnek ywdanak varafy (KeszthC. 173).

Erösent: Eröfent higyed es femmykepen ne ketelkődiel (LobkC. 55).

Fogtatik: Te erek fokfagodeerth ew megh fogtateek (WinklC. 122). — Ez affzonyallath ma paraznafagba fogtatoth megh (WinklC. 312). — Azon haloba, kit elreitettek volt, önnön labok meg fogtatek (DöbrC. 25). — Vala kedeg, ki mondatik vala barrabas, ki az vete-kedökkel fogtatot vala (DöbrC. 450).

Megfogyan: Mikoron en eröm meg fogán (DöbrC. 133). Az AporC. 22-ben: megfogatkozik. Vö. *fog* és *fogan*.

Gyűtság: Az éteknék zertelen valo gútfga awaág mohfaga (SzUdvC. 207).

Igézteendő: Myndenek mel'eket zolal, byzonok, es nynčen az te bezedydben valamy megh ygéézteendő (SzUdvC. 52). Sem értelme, sem alkotása nem világos. A BécsiC. 29-ben: es ninč te bezedid-ben sem eg megfeddes: „non est in sermonibus tuis ulla reprehensio“. Talán az *igéztelenülendő* elrövidülése, mint a mai *elegendő* a régi *elegendő* helyett.

Késődözik: Ky egebectől böchanatot nem keffödözük kernye (LobkC. 63).

Megkórát: Megdöglety embernek wérét es mynden tagayt meg kórít'a (SzUdvC. 213).

Megkörnyüllköz: Nagy mondhatatlan fenőffeggel ez zent embör meg környüllköztetec (NádC. 678). *Környüllköz* és *környüllköz*. (U. i. 1, 208, 233, 252, 308, 309, 319, 586.)

Raktatik: Es iudanak varofi raktatnak (DöbrC. 132). — Irgal-maffag mind öröke raktatik meübe (DöbrC. 161). — Ierufalem ki vgan raktatik ment varos (DöbrC. 205).

Rozsdának való: Tavozzal el rofdanac valo ectelen allat entólem (SzUdvC. 294). — Egzer ollot tart vala az ó kezebe es az ó torkaba üte a rofdanac valo es meg öle ó magat (SzUdvC. 307).

Elsebesül: Testódbe mindönóstól elvirósólven es ellebefölvin (DöbrC. 1).

Súly: E halot ielőntetic nehezec: es fulnak leni... vgan ezönkepen a byñnös ember: az halalos byñnert: oly igón ful: oly igón nehez (SzUdvC. 236).

Susdorlás: fvdorlás, mykoron valaky, haborufagnak magwat hynty az at'afyagnak awaág hwgoknak közötte (SzUdvC. 204). — Ne nevezteffel fvdorlonak (SzUdvC. 205).

Megszemélyez: Ha halalnak zolgaltatafa köveken meg zeme-lezven dičovfegben volt (DöbrC. 366). Komjáthynál (Sz. Pál lev. 207): „kyabrahazaltatoth köveken“.

Tanübizony: Tanu bizonyok az zent angialok, kyk ielen vala-nak (VirgC. 144).

Kitipárol: Ew zenthfegős zakalath ky typarlak (WinklC. 174). — Ugyanez az ÉrsC.-ben (38): „te zent zakaladat ki tepek“. A mai

típáz régiesen *típál* (vö. MNy. XI, 97), továbbképezve *típárol* < *típárol*.

Tudtat: Tuttaffatok nepekben ű ereit (DöbrC. 283). — Att'amt fiai tudtatom nektek az evangéliomot (uo. 364). — Mindent kikehallottam at'amtal tuttattam nektek (uo. 416). — Lelekben megrette: es tudtata es monda (uo. 425).

Eltunyal: Ha óók ezt eltuálnayak, awág elhadnayak (Sz. Udvc. 129).

Uprikopasz: Neminemv tar kopaz: uprikopaz, tetves (SzUdvc. 295.).

Megvalogat: Megvalagata ó feienec haiat (BécsiC. 31). — Ugyanez a SzUdvc.-ben: 'Megvalogata az ó hayath ó feyéén (63). Jelentése: elvalasztá a haját.

Változat: Aldot wr iefus criftus, kynek kebeleben nynchen femmy waltozat (ThewrC. 131).

Váralom: Es ime imar mel' en varalmam (DöbrC. 92). — Leleknek kedeg gómólce: zeretet vigaffag bekeffegtüres hozzu varalm (uo. 370).

Véghagyás: K1 minket vy veghagafanak alkalmas zolgaloia tót (DöbrC. 366). Komjáthynál (Sz. Pál lev. 207): „wy testamentom“.

Megvél: Emberi elme meg nem foghat es meg nem velhet. Auag meg nem gondolhat (NSzombC. 75). — *Megvéphetlen* tehát nem incredibilis (NySz.), hanem incogitabilis.

Vendég-lakos: Iakob kaam földébe vendeg lakoss vala (DöbrC. 186). — KeszthC.-ben: *ycwuewen* (281).

Elvéresül l. *Elsebesül*.

Vetönik: Hozzu ideig valo tiztaffag tartas zyzefféghéz vetönik (SándC. 33). Jelentése: *vetekedik*; alkotására nézve vö. *csaponik*, *csökönik*, *foganik*.
Vetönik; vö. *vél* - *vél* a *vetönik* *vég*.

Vidalmság? Nagy vidalmffagal monda az wr xpus zent ferenchnek (LobkC. 16). — Ha ugyan nem íráshiba *vidahmsag* helyett. Ez utóbbit l. DomC. 43, noha ugyanitt *vydalfag* is előfordul (DomC. 42).

Megvidámultat: Hóg ű orcaiat olaiba meg vidámoltaffa (DöbrC. 183). — Az AporC.-ben: *meg vidameha* (67).

Vigaszhatlan: Kígo mereg vigazhatlan (DöbrC. 255). Jelentése: gyógyithatatlan.

Visszudagos? Gonoz vizhadagos nemzet (DöbrC. 252). — JordC.-ben: *vyzza vywo* (273). Latinul: perversus.

Kiviutatik: A viuonac kariay kiuivtatnac ó orcaiatol (BécsiC. 163). Latinul: expugnabantur.

Vontatik: Mert annera bantatic es vontatic embór mennere... (LobkC. 93).

SZILY KÁLMÁN.

KÖNYVISMERTETÉSEK.

Újabb nyelvlélektani dolgozatok. A PIERRE JANET és GEORGES DUMAS szerkesztésében megjelenő *Journal de Psychologie normale et pathologique* cz. folyóirat tavaly novemberben egy rendkívüli számot adott ki, — hogy milyen alkalomból, nincs jelezve —, a mely csupa nyelvlélektani értekezést és ismertetést tartalmaz.

A füzetet A. MEILLET czikke nyitja meg: *Remarques sur la théorie de la phrase*. Töredékes megjegyzések, a melyek inkább csak érintik az egytagú mondat, a nominális és verbális mondat, vala-